

CORRESPONDÈNCIA ENTRE FEDERICO DEGETAU I VÍCTOR BALAGUER

Alba Vallès Formosa

Abans de que la societat antillana es trobés separada de la peninsular a causa de les conseqüències de la guerra, existeix un testimoni de la relació d'amistat entre dues persones que ocuparen importants càrrecs públics, i que també compartiren l'interès per la literatura. Ens referim a la correspondència creuada entre Víctor Balaguer i el porto-riqueny Federico Degetau, cinc documents, datats entre el 15 de desembre de 1890 i el 11 de novembre de 1895, conservats a l'arxiu creat per Balaguer a Vilanova i la Geltrú¹.

Les primeres cartes constitueixen curiosos documents que manifesten la precària situació a la que va arribar la família del mestre Roman Baldorioty de Castro, fundador i president del partit autonomista porto-riqueny², corresponent a una sol·licitud de recomanació de Degetau a favor del seu fill polític, amb el propòsit de que pogués aconseguir un treball a la Companyia de Ferrocarrils de l'illa. Petició que havent estat favorablement atesa per en Balaguer, donà origen a una altra epístola d'agraïment pel seu generós gest.

El fet d'haver-se desplaçat des de molt jove des de la seva illa natal a les ciutats de Barcelona i Madrid amb el propòsit d'estudiar advocacia, donà l'oportunitat a Degetau de cultivar l'amistat no tan sols de Balaguer, ministre d'Ultramar i Foment, sinó també d'altres homes importants de l'època: de Letamendi, de Giner de los Ríos - a les tertúlies de qui assistí a la Institució Lliure d'Ensenyament de Madrid, i fou testimoni de la forja dels valors de l'anomenada generació del noranta vuit-, a més de Víctor Hugo, aquí va visitar a París per tractar assumptes legals tan greus com l'abolició de la pena de mort³.

Durant la seva estada a Madrid, Degetau va fundar el periòdic *La Isla de Puerto Rico*, amb el primordial objectiu de denunciar públicament els excessos del governador Romualdo Palacios a l'illa durant el terrible any de 1887. S'hi havia establert un règim de terror amb el propòsit d'arrancar de soca-rel l'esperit autonomista que floria entre la societat colonial. Fou el que es coneixeria popularment amb el nom de Componte: una repressió violenta dels ciutadans per mitjà de falses i fabricades acusacions de conspiració, violació d'habitatge, detencions il·legals i tota mena de tortures i crims⁴.

Greuges que no evitarien que es pogués formar una comissió, després d'una agitada assemblea celebrada a la ciutat de Caguas el 27 de Juny de 1896 en la que participaren nombrosos ciutadans, amb el propòsit de demanar de l'estat espanyol l'autonomia de Puerto Rico. Això, aprofitant les circumstàncies dels greus esdeveniments polítics que es venien succeint a la veïna illa de Cuba, i amb l'esperit de poder concertar un pacte favorable amb el primer ministre liberal monàrquic Práxedes Mateo Sagasta.

Reembres, núm. 11. Any 1996. Pàgs. 27-31.

Federico Degetau

Establert el partit autonòmic, Degetau fou anomenat diputat al Parlament peninsular amb l'objecte de defensar els interessos del seu país. Fou el període en què es va aconseguir la memorable Carta Autonòmica -redactada per en Segismundo Moret- que fou atorgada pel govern a Puerto Rico el 25 de novembre de 1897, la qual cosa va motivar que Degetau passés a formar part del primer ministeri nacional porto-riqueny que fou creat en aquell moment històric⁵.

Un triomf democràtic molt breu que es va veure estroncat quan, amb motiu de la guerra mantinguda entre Espanya i els Estat Units d'Amèrica pel domini de les Antilles, se signà el Tractat de Pau de París, l'11 d'abril de 1899, ja que aleshores, Puerto Rico - sense que fos consultat- va passar a formar part del naixent imperi colonial del nord, sense tenir-se en compte ni els pactes autonòmics signats anteriorment ni la il·legalitat de la cessió d'un estat sobirà, que no tingué part en el dit conflicte bèl·lic, com a compensació de guerra⁶.

Passat el temporal bèl·lic, i havent-se ja fet el traspàs de sobirania sense un impediment efectiu, Degetau fou anomenat Comissionat Resident a Washington, on passà bastant de temps al ser reelegit. De manera que, havent començat la seva carrera política com a defensor de la ideologia autonomista, va considerar servir millor els interessos del seu país, en aquell difícil moment, ubicant-se en una posició conciliadora estadista dins el partit republicà⁷.

No es conserva, aparentment, correspondència d'aquest últim període dels dos amics. Tal vegada perquè la guerra fou motiu suficient per trencar lligams amb antigues colònies i els seus implicats. L'huracà dels esdeveniments deixaria una profunda petjada a les societats immerses en l'ostracisme de la derrota. Balaguer, ja quasi retirat de la vida pública, deixaria d'existir durant el primer any del nou segle, mentre Degetau continuaria un temps més lluitant a les tribunes del nord. Sols quedaren les seves cartes, fidel testimoni d'una relació condicionada pels imprevistos de la història.

Bibliografia i notes

- ¹ Enrique Miralles, *Cartas a Víctor Balaguer*, Barcelona, 1995.
- ² Roman Baldorioty de Castro fou President del Directorio del Comité Autonomista de Puerto Rico. Fou empresonat i portat a la fortalesa del Morro, en el moment en què es disposava a embarcar a la península a fi de sol·licitar ajuda del govern espanyol.
- ³ Federico Degetau va néixer a Ponce, Puerto Rico, l'1 de desembre de 1862. Morí a San Juan el 20 de gener de 1914. Víctor Balaguer havia nascut a Barcelona el 1824, i morí a Madrid el 1901.
- ⁴ Antonio S. Pedreira, *El año terrible del 87, sus antecedentes y sus consecuencias*, Río Piedras, 1968. L'historiador Eduardo Neuman cita alguns fets de l'època: «*La guàrdia civil es va sortir de les seves obligacions socials de perseguir bandolers, se li va donar caràcter polític i es va llançar contra els autonomistes com una cacera. Era necessari obtenir declaracions satisfactòries per al fi que es perseguia, i varen apel·lar al torment sota diverses formes*».
- ⁵ Segismundo Moret fou el principal col·laborador de Sagasta. Com a Ministre d'Ultramar, en el crític període de 1897, va haver d'afrontar els greus problemes antillans. Concedí l'autonomia a Cuba i Puerto Rico, però va cedir davant les exigències dels Estats Units, per la qual cosa fou durament criticat en perdre's les colònies americanes. Aquesta concessió d'autonomia constitueix la base legal mantinguda sempre pels independentistes i nacionalistes porto-riquenys, tant davant el Comitè Descolonitzador de les Nacions Unides (O.N.U.) per tal de sol·licitar la revisió del cas de Puerto Rico, com davant el Tribunal Permanent dels Pobles (Permanent Peoples Tribunal) amb seu a Roma. Actualment és considerat com Estat Lliure Associat de Puerto Rico, amb govern autònom regulat per la llei de Relacions Federals dels Estats Units d'Amèrica del Nord. Nominació que li fou conferida el juliol de 1952 a través d'un plebiscit fet amb l'anterior jurament de cada elector d'èsser ciutadà dels Estats Units d'Amèrica.

⁶ José Emeterio Betances va deixar la seva opinió sobre aquest fenomen nacional: «*Jo els he vist i els coneixo aquests intel·lectuals... aquests anexionistes caducs, homes rics, en general pobres vells amants del seu país, sense dubte, però desesperançats i amb l'únic desig de gaudir de dies de pau, de seguretat i de ventura... I aleshores, oblidant-se de les generacions futures i sense pensar en res més, es posen a somiar que el pomer donaria dolços fruits a l'Havana i la palma*

sucosos cocos a Washington, com si sota climes tan mortals els dos arbres no estigueren condemnats a desaparèixer...». Però, Betances fou de l'estirp dels precursors i revolucionaris.

⁷ Degetau a més de jurista i polític fou també autor de diverses obres literàries, educatives i polítiques, d'entre les quals podríem esmentar: *Political Status of Puerto Rico* (Washington, D.C., 1902), o *A.B.C. del Sistema Froebel* (Madrid, 1896).

Documents

1. Madrid, 15 desembre de 1890.

És una sol·licitud de recomanació a favor d'Arístides Díaz, fill polític del demòcrata porto-riqueny Román Baldorioty de Castro, mort l'any anterior, «que pretén una plaça de guardamagatzem a Ponce» a la Companyia de Ferrocarrils de Puerto Rico, per alleugerir la penosa situació en què es troba la família.

2. F. Degetau y González (*)

Abogado

Jacometrezo, 45 pral. drcha.

Madrid, 22 Diciembre, 1890

Sr. D. Victor Balaguer.

Mi respetable y muy querido amigo: recibí su carta y la que me envia para el Sr. Bosch (sic) que pienso entregar hoy mismo.

Gracias, muchas gracias, mi querido Balaguer. Le agradezco en el alma su bienhechora accion para la familia de Baldorioty y su bondad para conmigo.

(*) En la transcripció d'aquest document es conserva l'ortografia original de l'autor.

También he recibido su libro Mis recuerdos de Italia y también por esto envío un millón de gracias al autor ilustre y á los cuales debo ya el rato agradabilísimo que me ha proporcionado la lectura de los cinco primeros capítulos y los que me ofrece la del resto de la obra.

Inútil creo decirle que al acabar de leer el capítulo quinto fui á buscar en el apéndice primero La creu roja de Saboya para leer la poesía original cuya traducción aunque fiel no me podía satisfacer ante la posibilidad de admirar la forma genuina en que la inspiración y el entusiasmo se desbordan con los encantos del ritmo.

Hace ya tiempo que tengo escrito en un capítulo de unas «Memorias íntimas de un adolescente» la aventura de V. con Stuart Mill. No quedé muy contento del desempeño. Uno de estos días volveré á verlo en frío y procuraré que V. lo vea de todos modos antes de darlo al público por si quiere favorecerme con alguna indicación respecto á este trabajo.

Estoy ahora atareado con unos Estudios de Política Puertorriqueña para el periódico de mi país. Tengo también entre manos desde hace tiempo una novela, En el cieno. Deseo terminarla ya y en cuanto la publique me proporcionaré el placer de enviarle dos ejemplares, uno para que vaya á juntarse con mis anteriores en la Biblioteca-Museo y otro para V. mi respetable y querido amigo á quien envío la expresión de su admiración y su cariño su affmo.

F. Degetau

